

Nikolina Radić-Štivić, Luka Benić (ur.)

TARSATIČKI PRINCIPIJ. KASNOANTIČKO VOJNO ZAPOVJEDNIŠTVO

Grad Rijeka, Rijeka 2009., 398 str.

Početak travnja 2009. iz tiska je izišlo vrijedno djelo “Tarsatički principij. Kasnoantičko vojno zapovjedništvo” kojega su uredili Nikolina Radić-Štivić i Luka Bekić. Rezultat je to suradnje Grada Rijeke i Hrvatskog restauratorskog zavoda iz Zagreba na istraživanju vrijednog arheološkog nalazišta u riječkome starom gradu.

Radi se o dvojezičnoj monografiji, hrvatsko-engleskoj i hrvatsko-talijanskoj. Znanstvena monografija rad je grupe autora, Luke Bekića, Roberta Čimina, Andreja Janeša, Tihomira Percana, Ranka Starca, Ane Štilinović, Tajane Trbojević Vukičević i Josipa Višnjica. U knjizi su predstavljeni rezultati arheoloških istraživanja iz 2007. godine koje je vodio Hrvatski restauratorski zavod iz Zagreba u sklopu projekta *Riječki principij* na riječkome trgu Jurja Klovića.

Ovo vrijedno izdanje drugo je u nizu kojeg je pokrenuo Grad Rijeka. Prva je knjiga bila posvećena zgradi iz prostora tvrtke Rikarda Benčića “Palača šećerane u Rijeci – konzervatorska i restauratorska istraživanja”. Treća bi trebala proizići iz arheoloških istraživanja na Trgu pul Vele crikve koja su vođena krajem 2008. i početkom 2009. godine.

Tarsatički principij jest iznimni arheološki lokalitet, jedan od rijetkih očuvanih i istraženih principija u Europi. Knjiga je rezultat rada vrlo mlade ekipe arheologa koji su u istraživanjima otkrili arhitektonski razmjerno dobro očuvan dio kompleksa kasnoantičkog vojnog zapovjedništva zvanog principij, postojanje ostataka srednjeg dijela prednjeg popločenog dvorišta, dio bočnog dvorišta, četiri pokrajnje prostorije, dva stepeništa i fronta središnje građevine, vjerojatno bazilike. Pretpostavlja se da je riječki principij sagrađen u drugoj polovini 3. stoljeća, a srušen početkom 5. stoljeća.

U Uvodu mr.sc. Luka Bekić, voditelj istraživanja, opisuje vremenske i prostorne odrednice arheoloških iskapanja o kojima je u knjizi riječ, metodologiju i tijek istraživanja te grupu arheologa, studenata, te drugih sudionika terenskih radova iz 2007. Luka Bekić piše i o antičkim numizmatičkim nalazima. Na prostoru principija pronađeno je sveukupno 124 primjeraka novca od kojih 76 iz vremena antike i to najviše iz druge polovice 4. i prve polovice 3. stoljeća. Osim detaljnog kataloga novca, donosi se i numizmatički komentar nekih nalaza. Autor u posebnom članku “Numizmatički nalazi kasnog srednjeg vijeka, novog vijeka, i modernog doba” piše o novcu iz postantičkog razdoblja.

Josip Višnjić iz Službe za arheološku baštinu Hrvatskoga restauratorskoga zavoda i pomoćnik voditelja istraživanja, autor je članka “Antički povijesni okvir” u kojem opisuje povijesne prilike rimske Tarsatike. Isti je i autor članka “Antička arhitektura” u kojem detaljno opisuje nalazište: njegovu stratigrafiju, principij tj. zgradu samoga vojnog zapovjedništva. Višnjić ispravlja dosadašnju praksu s obzirom da su znanstvenici rabili pogrešan termin *pretorium* (stambena zgrada u kojoj je boravio zapovjednik) umjesto *principium* (zgrada samoga zapovjedništva). Autor podrobno ocrtava otvoreno dvorište, pomoćne prostorije, baziliku. Tako se stvara precizna slika principija koji se i slikovno vrlo dobro rekonstruira. Josip Višnjić piše i članak o amforama. Većina pronađenih amfora u riječkoj principiju potječu iz 3. i 4. stoljeća što potvrđuje činjenicu da su one služile za svoju izvornu funkciju, tj. za pohranjivanje i prijevoz prehrambenih namirnica, a ne u drugotne svrhe kao građevinarstvo ili pogrebni obredi. Autor tvrdi kako amfore potječu iz sjevernoafričkih područja te iz današnje Španjolske i Portugala, a u manjoj mjeri i iz sjeverne i srednje Italije i Bliskoga istoka. Isti autor zatim piše i o antičkim metalnim nalazima među kojima razlikuje predmete iz osobne opreme vojnika, dijelove konjske opreme, nakit, oružje i predmete za svakodnevnu uporabu. Isti autor piše i članak o ostalim pokretnim nalazima koje razvrstava u koštane predmete, pečate s tegula (crijepova), kamene dekoracije. Isti je i autor članka “Ostaci srednjovjekovne i novovjekovne arhitekture na trgu Jurja Klovića”.

Tihomir Percan iz Službe za arheološku baštinu Hrvatskoga restauratorskoga zavoda piše o antičkoj finoj keramici. Pronalasci se svode ponajviše na ulomke i fragmente, a autor detaljno opisuje njihovu veličinu, uporabu, porijeklo i rekonstruira oblik predmeta kojih su oni bili dio. Među finom keramikom najviše je stolnog posuđa za jelo ili piće kojeg je koristila ovdje smještena vojska. Autor stvara detaljni katalog keramike. Luka Bekić piše i članak o gruboj antičkoj keramici čiju većinu čine lonci i tanjuri od gline.

Andrej Janeš iz Službe za arheološku baštinu Hrvatskoga restauratorskoga zavoda piše o antičkim staklenim nalazima: čašama, tanjurima, bocama, vrčevima.

Ana Štilinović i Tajana Trbojević Vukičević sa Zavoda za anatomiju, histologiju i embriologiju Veterinarskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu potpisuju članak "Arheozoološka analiza" koji opisuje životinjske ostatke iskopane na istome lokalitetu.

Ranko Starac iz Pomorskog i povijesnog muzeja piše članak "Liburnijski limes. Arheološko-konzervatorski radovi na lokalitetima Vranjeno i Presika". Autor opisuje radove konzerviranja tijekom 2006., ali i genealogiju istraživanja nekoliko lokaliteta Liburnijskoga limesa počevši od šezdesetih godina koji se vezuju još za ime Radmile Matejčić.

Robert Čimin iz Službe za arheološku baštinu Hrvatskoga restauratorskoga zavoda piše "Povijesni pregled Rijeke od srednjega vijeka do danas". Isti je i autor članka "Kasnosrednjovjekovni, novovjekovni i moderni keramički nalazi" u kojem piše o renesansnoj graviranoj keramici, kasnoj graviranoj keramici, majolici strogoga stila, renesansnoj majolici, kasnoj majolici, gruboj novovjekovnoj keramici, finoj novovjekovnoj i modernoj keramici.

Luka Bekić donosi Zaključak cjelokupne monografije. Na samome se kraju nalazi i obiman popis literature.

Ovo djelo zaslužuje pohvalu zbog kvalitete objavljenih radova, njihove preglednosti i strukturiranosti. Svaka vrst nalaza ima svoje kataloge koji obiluju podacima. Donosi se obilje fotografija lokaliteta tarsatičkoga principija, arheoloških nalaza, digitalne rekonstrukcije samoga principija i rekonstrukcije predmeta čiji su

fragmenti nađeni. Autori izvrsno opisuju povijesne uvjete, samo djelovanje, arhitekturu tarsatičkoga principija. No knjiga nije samo pisanje o povijesti Rijeke odnosno Tarsatike, već je ona i historijat arheoloških istraživanja Rijeke zato jer riječju i slikom dokumentira arheološke podvige koji su u gradu i okolici vršeni u bližoj prošlosti. Osim pohvala spomenimo i nekoliko kritika. "Povijesni pregled Rijeke" donosi nekoliko netočnosti (spominje se da je Oton III. osnovao biskupiju u Rijeci 996.; govori se o crkvi Sv. Vida na Trsatu; o Riccardu Zanelli koji da je srušio Gabriela D'Annunzija te da se to dogodilo u ožujku 1922.). Prava je šteta da autori nisu osjetili potrebu za suradnjom s crkvenim povjesničarima jer se onda zasigurno ne bi dogodile pogreške koje odudaraju od visoke razine objavljenih radova i kvalitete samoga izdanja. Propust je i činjenica da se među opširnom bibliografijom ne nalazi i djelo riječkoga svećenika Luigi Marije Torcolettija *Tarsatica e i primordi di Fiume* iz 1950.

Nakon dugoga razdoblja u kojemu je odnos Rijeke prema svojoj prošlosti bio na stalnoj meti kritika arheologa i povjesničara, napokon imamo u rukama dokument koji nas temeljito informira o rimskoj Tarsatici. Radost je tim veća jer je ova monografija djelo mladih stručnjaka, što obećava nove radove i u budućnosti.

Marko Medved